

Női szexuális bűnelkövetők I.

Elméleti keretek, tipológiák

A szexuális bűncselekmények hátterére és elkövetőire fókuszáló elméletek, illetve nemzetközi kutatások az elmúlt évtizedek során egyre nagyobb figyelmet kaptak a társadalomtudományi irodalmakban. Ezen fokozottabb érdeklődés hátterében több ok is állhat, így az utóbbi évtizedek társadalmi változásai (társadalmi érzékenység és ezzel összefüggésben a látencia csökkenése), az azokat lekövető jogszabályi változások, valamint a szexuális bűnelkövetők intézményi kezeléséből fakadó kérdések is (lásd börtönkörülmények közötti terápia, predikációs eljárások, visszaesés kockázata).¹

A téma vizsgálata számunkra nem új keletű, 2015 januárjában íródott – és 2014. augusztusi adatokat feldolgozó – cikkünk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának keretein belül, alapvetően alkalmazott céllal készült, s a szexuális bűnelkövetők empirikus vizsgálatán alapuló kutatásunkat mutatta be. Az említett tanulmány célja az volt, hogy egy, hazánkban eddig alulkutatott speciális fogvatartotti csoportot ismertessen meg, mind elméleti, mind empirikus szinten, kiindulási alapot nyújtva ezáltal az esetleges további vizsgálatokhoz. Továbbá fontos célunk volt, hogy a szexuális bűnelkövetők különféle demográfiai, fogvatartási jellemzőik, de főleg cselekményük mélyebb megismertetése hozzájáruljon egy büntetés-végrehajtási szempontból kiemelt célhoz, a kockázatokra és szükségletekre reagáló kezelési terv elméleti alapjainak kidolgozásához. Ezen tanulmány adta jelen cikkünk kiindulási alapját is, kiegészülve egy részletesebb, ugyanakkor specifikáltabb szakmai-elméleti háttérrel.

A szexuális bűnelkövetők mélyebb vizsgálatának közvetlen alapját – a röviden új bv. törvényként emlegetett – a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXV. törvény adja, mely előírja a szexuális bűncselekmények visszaesési kockázatának mérését, valamint ezen elkövetők bizonyos körének kezelését.² Az új jogszabály 2015 januárjától életbe lépve alapjaiban változtatta, változtatja meg a büntetés-végrehajtás keretein belül végzett reintegrációs célú munkát. A büntetés-végrehajtási szervezet eddig nem rendelkezett mérésekkel és adatokkal a fogvatartási és visszaesési kockázatokat illetően, továbbá az sem volt értékelhető, hogy a fogvatartás során milyen fejlődésen, változáson megy keresztül a fogvatartott.

1 Drexler Bernadett – Somogyvári Mihály: A szexuális bünt elkövetők hazai vizsgálata büntetés-végrehajtási statisztikák alapján. *Belügyi Szemle*, 2015. 3. 65-96. o.

2 2013. évi CCXL. törvény, 132. § „Ha [...] a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett ellen elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetési körülményeiből a szexuális motívum a kockázatértékelési vizsgálat alapján kimutatható, az elítélt befogadását követően fel kell mérni, hogy mennyire áll fenn a veszélye annak, hogy szabadon bocsátását követően hasonló bűncselekményt fog elkövetni. Ha ennek a lehetőségé fennáll, akkor az elítélt részére – önkéntes részvételi alapon – fel kell ajánlani megfelelő viselkedésterápiát vagy más csoportos foglalkozáson való részvételt.”

A fogvatartási kockázatok mérése sem volt egységes, ezért igény mutatkozott egy olyan rendszer kidolgozására, amely megteremti az elmélet, az eszközök és módszerek szintézisét. A Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer (továbbiakban KEK Rendszer) létrehozása a hazai gyakorlatban kiemelkedő jelentőségű, összetett jogintézményként jelentkezik, amelynek konkrét, elnevezésben és tartalmában azonos előzményeire nem találunk példát a magyar jogalkotásban. A KEK Rendszer részeként mind a kidolgozás alatt álló Prediktív Mérőeszköz³, mind a progresszív rezsimszabályok, mind a kockázatelemzés során kimutatott fogvatartási és biztonsági kockázatokra reagáló programok, továbbá az új törvény által bevezetett novumok mind a fogvatartott társadalomba való sikeres integrációját és reintegrációját szolgálják egy megreformált szellemiségben. Az előbb említett, kockázatokra épülő, s annak megfelelő programok körében jelenleg a büntetés-végrehajtási szervezet agressziókezelést, asszertivitás-tréninget, droghasználat megelőzésére fókuszáló programot, valamint a szexuális bűnelkövetők számára kialakított külön részlegen, egy, az elítéltek szükségleteihez igazodó kezelési lehetőséget biztosít.

A fenti programok céljaiból és területeiből egyértelműen látszik, hogy a szexuális bűnelkövetők kezelése, még azt megelőzően ezen elkövetők minél alaposabb megismerése, a bűncselekményük mögött meghúzódó okok és motivációk feltárása, szükségleteinek kimutatása, valamint az általuk képviselt kockázatok előzetes becslése és elemzése a szervezet számára kiemelt fontossággal bír. Szem előtt kell tartani, hogy a többi fogvatartotti csoporthoz hasonlóan a szexuális bűnelkövetők csoportja is igen heterogén. Nem lehet azonos módon kezelni őket, hiszen a szexuális bűnelkövető egy olyan gyűjtőfogalom, amely esetén a bűncselekmény mögött meghúzódó okok és motivációk általában multifaktoriálisak, többdimenziósak, gyakran (kiemelten a pedofiloknál) valamilyen pszichés betegségre vezethetők vissza, cselekményük az abból adódó nemi kényszerűségük megnyilvánulása.⁴ Kiemelten fontos tehát ezen személyek számára a büntetésük végrehajtása során valamilyen terápia, foglalkozás, kezelés biztosítása, amely csak akkor lehet hatékony és célravezető, ha az említett csoport összetételét a lehetőségekhez mérten ismerjük mind elméleti, mind empirikus vonatkozásban. Ennek igyekeztünk megfelelni, amikor a szexuális bűnelkövetők egyik szűk csoportjának, a női bűnelkövetőknek a vizsgálatára, s jelen cikkben egy későbbi kutatásnak elméleti alapot nyújtó áttekintésre vállalkoztunk.

3 A PME a fogvatartottak várható viselkedésének – statisztikai eszközökkel történő – előrejelzésére szolgál. Célja, hogy a büntetés-végrehajtás rendjére és a fogvatartás biztonságára veszélyes magatartásokat – a lehetőségekhez mérten – preventív jelleggel kiszűrje. A mérőeszköz 5 kockázati csoportra fókuszál (szökés, agresszivitás a személyi állománnyal szemben, agresszivitás a fogvatartottakkal szemben, pszichoaktív anyagok használata, szubkultúrában betöltött alacsony státusz, szubkultúrában betöltött magas státusz).

4 Pregunné Puskás Gyöngyi: A szexuális bűnelkövetők terápiás kezelésének tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle*, 2011. 1. 37–52. o.

Elméleti keretek

A magyar társadalom tagjainak egy jelentős része, ha szexuális bűncselekményekről, illetve azok elkövetőiről gondolkodik, vélhetően egy harmincas éveiben járó férfit képzel maga elé. Ezen sztereotípiát igazságtartalmával jelen cikkben nem foglalkozunk, de annyit mindenképpen kijelenthetünk, hogy általánosságban a női bűnelkövetés, és ezen belül a női szexuális bűnelkövetés mind a köztudatban, mind a tudományos kutatások fókuszában kevésbé jelenik meg.

Azon irodalmak, melyek a női bűnelkövetők karakterisztikájával foglalkoznak, az előbbi kijelentésre is reflektálni próbálnak, s néhány alapvetéssel magyarázzák a téma alulkutatottságát. Ilyen alapvetések például a nők vonatkozásában a hétköznapiakban a „gyengébbik nemnek” tulajdonított jellemvonások, mint a gondoskodás, gyengédség vagy éppen a szelídség. Ezen jellemzők vélhetően a történelmileg, kulturálisan, társadalmilag, s biológiailag alakult nemi szerepekből adódnak, melyek szerint a nők feladata a gyermekek nevelése, a család összetartása, az érzelmi biztonság kialakítása, míg a férfiaké a család létfenntartásának biztosítása és védelmezése, az irányítás, az erő képviselése. Így az erőszakos jellemvonások s ezáltal közvetve a bűnelkövetés is a férfiakhoz kötődik inkább a közfelfogásban. De nem csak általában a bűncselekmények, de kifejezetten a szexuális cselekmények is a férfi nemhez társulnak, gondolva csak a fiatal férfiaknál gyakrabban felmerülő jellemzőkre, úgy mint a túltengő hormonokból is adódó erőszakosság, illetve a megnövekedett szexuális aktivitás.

A női és férfi bűnelkövetés – részben a fentebb leírtak miatt is – eltérően megítélt a közfelfogásban. Ha egy férfi követ el bűncselekményt, legyen az bármilyen súlyú, a lopástól a terrorcselekményig, az automatikusan elítélendő (a szó hagyományos értelmében), anélkül, hogy a többségben felmerülne a mögöttes okok vizsgálatának igénye. Míg ha ugyanezt látjuk női elkövető esetén, szinte azonnal megjelenik a motivációk, a magyarázatok keresése; próbálja a társadalom megindokolni, hogy mi vitte rá a kiszolgáltatott nőt – fizikai bántalmazás, lelki terror, kényszer, mentális zavarok? – bűncselekményének elkövetésére. Ugyanakkor azon vizsgálatok, amelyek a női-férfi elkövetők és bűncselekményeik összehasonlítására irányulnak, ezen megítélésbeli eltérést meghaladva, azon túlnyúlva egyfajta immanens különbözőséget igyekeznek megragadni.

A női bűnelkövetésre vonatkozó hazai irodalmak

A hazai átfogó szakirodalmakban ritkán tűnik fel a női elkövetők és bűncselekményük jellegzetességeinek elméleti leírása, még annak ellenére is, hogy a hazai kriminológusok nagyjait mind foglalkoztatta a kérdés, hogy hogyan írható le a női bűnözés. Az első igazi nagy átfogó munka Raskó Gabriellához kötődik⁵, melyben a szerző korának valamennyi irányzatát és kutatási eredményét

5 Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978.

összefoglalta, s kibővítette az elérhető magyar vizsgálatokkal.⁶ Természetesen a későbbiekben is születtek nagy jelentőségű kutatások a női nem kriminológiai szempontú feltárására, kiemelve egy-egy területét annak (csecsemőgyilkosságok, prostitúció), ugyanakkor mind a mai napig nem jellemző, hogy átfogó elméleti munkák születnének a témában.

A női bűnözés egyik elhivatott kutatója, Tamási Erzsébet *Nemek és bűnözés* című tanulmányában foglalta össze a férfi és női bűnelkövetés közti legfőbb különbségeket.⁷ Ilyen különbség, hogy a férfi elkövetők felülreprezentáltak a bűnözés minden területén, kivéve a nőkhöz erősen köthető prostitúciót és gyermekgyilkosságokat. További fontos jellemző, hogy a férfiak a bűncselekmények leggyakoribb áldozatai. Kivételt képeznek azonban ez alól a szexuális bűncselekmények, melynek áldozatai többségében nők. A női elkövetőkre jellemző inkább, hogy a bűncselekményt családjaik, gyermekeik, férjük, hozzátartozóik sérelmére követik el, s sokkal inkább kapcsolataik védelme és az érzelmi motiváció áll a háttérben. Az erőszakos bűncselekmények vonatkozásában érdekes különbség, hogy férfiaknál fiatalabb korban jelentkeznek az első bűncselekmények, mint a nők esetében. A kriminális karrier időtávlatai is változóak a nemek tekintetében: a nőknél két életkori hullámot figyeltek meg, amikor gyakoribb a bűnözői életvitel, fiatal (20–30 év), illetve idősebb korban (45–60 év), ez az időszak azonban legfeljebb 10 évet ölel fel. Ez azonban a férfiaknál nem jelenik meg, esetükben gyakran az életen át tartó, visszaesésekkel tűzdelt kriminális karrier a gyakoribb. S utolsó jellemző különbségként nevezi meg a szerző, hogy a nők inkább magányos, egyedüli elkövetők, csoportosan ritkábban követnek el bűncselekmény, bűnbandákban pedig csak kiszolgáló, kísérő szerepet töltenek be, s általánosságban is gyakran csak a férfi nyomására kerülnek a bűnözés közelébe.

A fent leírtak a hazai vizsgálatok és elemzések által tapasztalt legfőbb jellemzőket mutatják be, ugyanakkor nem terjedtek tovább a célcsoport deskriptív bemutatásánál (még ha az alapvetően leíró jellemzések statisztikai adatokon alapulnak is). Nem ismert olyan magyar kutatás, amely kifejezetten a női bűnelkövetőket és bűncselekményeiket különböző vizsgálati szempontból csoportokba rendezné, tipologizálná, amely pedig közös tulajdonságaik és különbözőségeik feltárásával segíthetné a későbbi megértésüket, büntetés-végrehajtási környezetben pedig kezelésüket.

Bár a nemzetközi szakirodalomban sokkal publikáltabb téma a szexuális bűnelkövetők vizsgálata, a legtöbb kutatás a férfi elkövetőkre irányul, csak egy-egy kategóriaként megjelenítve a női szexuális bűnelkövetőket. A nemi különbségek vizsgálata esetén szintén fontos tényező a fogalmi tisztázás szükségessége, miszerint a szexuális bűncselekménynek, illetve a szexuális bűnelkövetőnek (sex offender) a fogalma nem magától értetődő. Az irodalmak jelentős része az utóbbiak alatt pedofilokat, illetve a nemi erőszakolókat érti, azonban látni kell, hogy a használt definíciók valójában sokkal szélesebb kört fednek le, ezáltal gyakran fél-

6 Tamási Erzsébet: *Nemek és bűnözés*. In: *Kriminológia-Szakkriminológia*. (Szerk. Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Korinek László, Lévy Miklós.) Complex Kiadó, Budapest, 2006. 554–556. o.

7 Uo. 556. o.

revezetőek. A pedofiliával azonosítani a teljes szexuális bűnelkövetői kört téves, hiszen a gyermekekkel szemben elkövetett erőszakos cselekmények vagy a nemi erőszak esetei annak csak egy töredékét alkotják.⁸ Jól látható mindez az alábbiakban bemutatásra kerülő kutatásokból, s azok eredményeiből is.

Szexuális bűnelkövetői tipológiák

A szexuális bűncselekmények eredetét vizsgáló széleskörű elméletek egyaránt vizsgálják az elkövetői magatartás háttérében meghúzódó társadalmi és strukturális, illetve az elkövetőkre jellemző pszichológiai háttérrel, pszichiátriai okokat.

Az alább ismertetésre kerülő tipológiák között elsőként a férfi elkövetőkre felállított magyarázó modellek átfogó csoportosítását tekintjük át, majd a női bűnelkövetőkre áttérve a nemzetközi szinten leginkább elfogadott és elismert, stabil, a mai napig is használatban lévő tipológiákat mutatjuk be.

A férfi szexoffenderekre vonatkozó tipológiák

A széles spektrumon mozgó magyarázó elméletek legátfogóbb csoportosítására Tony Ward és Anthony Beech tettek kísérletet 2006-ban megjelent tanulmányukban, melynek célja egyben egy integrált teória alapjainak felvázolása is volt. Tanulmányukban a szexuális bűncselekmények háttérét vizsgáló elméletek három szintjét határozták meg⁹.

Az I. szintű elméletek az úgynevezett *multifaktoriális megközelítések*. Jellemzően átfogó elméletek, céljuk, hogy meghatározzák a szexuális bűncselekmények alapvető jellemzőit és átfogó értelmezési keretet nyújtsanak a jelenség megértéséhez. Ilyen elmélet a Finkelhor-féle¹⁰ prekondíciós teória, mely négy alapvető tényező (motiváció, belső gátló tényezők, külső kontroll, illetve az áldozat ellenállása) alapján próbál magyarázatot nyújtani a gyermekekkel szemben elkövetett szexuális abúzusok háttérére. Szintén ezen elméletek közé tartozik Hall és Hirschman¹¹ négyoldalú modellje is, melynek elemei a szexuális vágy, a kognitív zavarok (melyek igazolják az elkövetett cselekményt), az *érzelmi* diszkontroll, valamint a személyiségdeficit. Az elmélet szerint mind a négy tényező lehet motivációs csatorna, azonban minden elkövetőnél van egy domináns faktor, melynek aktiválódása a többi intenzitását is magával hozza. Ehhez hasonlóan a

8 Drexler Bernadett – Somogyvári Mihály: A szexuális bünt elkövetők hazai vizsgálata büntetés-végrehajtási statisztikák alapján. *Belügyi Szemle*, 2015. 3. 65–96. o.

9 Ward, Tony – Beech, Anthony (2006): An integrated theory of sexual offending. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 11 (1), 2006. 46. o.

10 O'Reilly, Gary – Carr, Alan: A review of theoretical models of sexual offending. In: O'Reilly, Gary, Marshall, L. William, Carr, Alan (Szerk.): *The Handbook of Clinical Intervention with Young People who Sexually Abuse*. Brunner –Routledge, Sussex, 2004. 40. o.; Ward, T., Beech, A. (2006): i. m. 58. o.; Galloway, S. – Houston, J. (2008): *Sexual Offending and Mental Health: Multidisciplinary Management in the Community*. Jessica Kingsley Publishers. 32. o.

11 Ward, T., Beech, A. (2006): i. m. 58. o.; O'Reilly, G., Carr, A. (2004): i. m. 44. o.; Galloway, S., Houston, J. (2008): i. m. 38. o.

Ward és Siegert¹²-féle *útvonal modell* úgyszintén négy elkülöníthető, de egymással összefüggő, a gyermekekkel szembeni szexuális erőszak háttérében álló pszichológiai mechanizmust határoz meg (intimitás és szociális készségbeli hiányok, torz szexuális szkriptek, az érzelmszabályozás deficitjei és a kognitív torzítások).

A II. szintű elméletek az *egyfaktoros teóriák*, melyek célja, hogy részletes leírást adják azoknak a tényezőknek, kognitív torzításoknak (individuális faktor), illetve a társadalmi-kulturális közegnek (strukturális faktor), melyek a szexuális bűncselekmények háttérében állnak. *Ward és munkatársai* az úgynevezett *Implicit Teóriák*¹³ (IT) modellben maladaptív sémákként és meggyőződésekként definiálják a bűnözői vonatkozású kognitív torzításokat, amelyek arra vonatkoznak, ahogyan az elkövető a szociális interakcióit észleli, értelmezi. Kutatásukban szexuális bűnelkövetőkkel készített vizsgálatok, interjúk alapján próbálták összeállítani az implicit teóriák (tulajdonképp a kognitív torzítások) főbb csoportjait, így készítve eltérő profi-
lokat (melyek közül az egyik a női elkövetőket is leíró gyermekmolestálók profilja).

A III. szintű elméletek pedig az úgynevezett *leíró elméletek*, melyek a szexuális bűncselekmények elkövetésének folyamatát magyarázzák. Ezek a modellek azokat a kognitív viselkedési, motivációs és társas faktorokat írják körül, melyek idővel a szexuális bűncselekmény elkövetéséhez társulnak. Ilyen elmélet például a Szelf-regulációs modell, amely *Gordon Alan Marlatt* szer(alkohol)használattal összefüggésben megalkotott visszaesés- megelőzés modelljén alapszik, s annak egy továbbfejlesztett, szexuális bűnelkövetőkre való adaptációja.¹⁴ A modell értelmezésében a szelf-reguláció olyan külső és belső folyamatokra vonatkozik, melyek lehetővé teszik az egyén célirányos viselkedését, ami utalhat meghatározott célok elérésére és elkerülésére egyaránt. A szelf-regulációs modell szexuális bűncselekmények vonatkozásában a szexuális erőszak megvalósulását támogató (akvizíciós), illetve annak elkerülésére irányuló (inhibíciós) célokat határoz meg. Ezen külső és belső folyamatok a női szexuális elkövetők bűncselekményeinél is igen fontos szerepet játszanak. Az elmélet kilenc fázist és négy potenciális útvonalat¹⁵ határoz meg az elkövetői célok (támogató, elkerülő) természetére és elérésére vonatkozóan.¹⁶

Ahogy tehát látható, az I. szintű elméletek alapvetően a szexuális bűncselekmények *etiológiáját*, a II. szintű elméletek a cselekményhez *kapcsolódó individuális és társadalmi-kulturális tényezőket*, a III. szintű elméletek a cselekmények *megjelenési mechanizmusait* írják körül. Az I. szintű elméletek átfogó magyarázó modellek, zö-

12 Ward, T., Beech, A. (2006): i. m. 60. o.; O'Reilly, G., Carr, A. (2004): i. m. 47. o.; Galloway, S., Houston, J. (2008): i. m. 36. o.

13 Az elnevezés az elkövető implicit teóriáira vonatkozik.

14 Larimer, Mary E. – Palmer, S. Rebekka – Marlatt, G. Alan (1999): Relapse Prevention. An Overview of Marlatt's Cognitive-Behavioral Model. *Alcohol Research & Health*, Vol. 23, No. 2. 1999. 151–160. o.

15 Ward, T. – Purvis, M. – Devilly, J. G. (2004): Relapse Prevention: Theory and Practice. In: Kemshall, Hazel, McIvor, Gill (2004): *Managing Sex Offender Risk*. Research Highlights in Social Work. No. 46, 12–13. o.; Ward, Tony – Gannon, A. Theresa: Rehabilitation, etiology, and self-regulation: The comprehensive good lives model of treatment for sexual offenders. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 11 (1), 2006. 87. o.

16 Drexler Bernadett – Somogyvári Mihály: *A szexuális bűnt elkövetők hazai vizsgálata büntetés-végrehajtási statisztikák alapján*. *Belügyi Szemle*, 2015. 3. 65–96. o.

mükben a II. szintű elméletek egyfaktoros megközelítéseit integrálják egy értelmezési keretbe, s mindkettő szint a „Miért”-re próbál rávilágítani, míg a III. szintű elméletek a „Hogyan”-ra keresik a választ.

A női szexuális bűnelkövetőkről általában

A női szexuális bűnelkövetőkre irányuló szakmai és tudományos érdeklődés kisebb mértékű, mint a férfiakra irányuló, kevésbé kerülnek a vizsgálatok fókuszába.¹⁷ Ennek okát részben az elkövetői kör alacsonyabb elemszámában és – nem elhanyagolható módon – a kérdés kulturális vetületében is kereshetjük.

Az alacsony elemszámokra jó példa, hogy amerikai statisztikai adatok alapján szexuális bűncselekmény kapcsán a hatóságok látókörébe került személyek csupán kevesebb, mint 10%-a nő, a szexuális bűncselekmények miatt börtönbüntetésre ítéltnek pedig alig 1%-a.¹⁸ A női elkövetők elemszáma így még akkor is alacsony maradna, ha azt feltételeznénk, hogy esetükben a látencia sokkal nagyobb arányban jelenik meg¹⁹, mint a férfiak esetén. Ebből fakadóan a kutatások jelentős része is ezen alacsony elemszámú mintával és annak megfelelő módszertani limitációkkal tudott dolgozni.²⁰ Ami a hazai adatokat illeti, megközelítőleg 900 fő tölti szabadságvesztés-büntetését tág értelemben vett szexuális bűncselekmény miatt valamely büntetés-végrehajtási intézetben²¹, melynek 3,8%-a nő. Ez ugyan magasabb arány, mint amit az amerikai statisztikában láthatunk, ugyanakkor szem előtt kell tartani, hogy ebben minden elkövetési magatartás és elkövetési alakzat benne foglaltatik, az aktív és passzív elkövetéstől a társtettesi, tettesi elkövetésig.

Ez elemszámokon túl fontos tényezője a női szexoffenderek vizsgálatának a már említett kulturális háttér. A szexuális bűncselekményekkel kapcsolatos általános attitűdök kihatással vannak a bűncselekmény súlyosságának, illetve az elkövető, az áldozat felelősségének társadalmi megítélésére, ezáltal az elkövetett cselekmények látenciájára egyaránt. A női elkövetőkkel kapcsolatban, a társadalmi attitűdök hatásának két oldala is van:

- a) a nemi szerepekhez köthető attitűdök miatt a nőkhöz kevésbé társítanak erőszakosságot, vagy a bántalmazó szerepet, így a szexuális erőszak kapcsán is csak alárendelt, bántalmazott félként jelennek meg;²²

17 Vandiver, M. D. – Kercher, G. (2004): Offender and Victim Characteristics of Registered Female Sexual Offenders in Texas: A Proposed Typology of Female Sexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, Vol. 16, No. 2, 122. o.; Stathopoulos M. (2014): *The exception that proves the rule. Female sex offending and the gendered nature of sexual violence*. Australian Centre For The Study Of Sexual Assault.; Giguere, R. – Bumby, K. (2007): *Female Sex Offenders*. Center for Sex Offender Management. 1–2. o.; Gannon, T. – Rose, M. R. – Ward, T. (2010): Pathways to female sexual offending: approach or avoidance? *Psychology, Crime & Law*, Vol. 16, Issue 5. 359–380. o.

18 Giguere, R., Bumby, K. (2007): i. m. 1–2. o.

19 Vandiver, M. D., Kercher, G. (2004): i. m. 122. o.

20 Uo.

21 Drexler Bernadett – Somogyvári Mihály: A szexuális bűnt elkövetők hazai vizsgálata büntetés-végrehajtási statisztikák alapján. *Belügyi Szemle*, 2015. 3. 65–96. o.

22 Giguere, R; Bumby, K. (2007): i. m. 3. o.

- b) az attitűdök másik oldala – a nemi szerepekből kiindulva – a cselekmény erkölcsi megítélésére utal, azaz ugyanaz az esemény máshogy értelmeződik, ha az elkövető nő, és máshogy ha férfi, nem csak általában véve a bűnelkövetésnél, de a konkrét szexuális bűncselekmények esetén is. Máshogy ítéli meg a társadalom és az áldozat is, ha egy 30-as éveiben járó tanárnő kerül szexuális kapcsolatba egy 15 éves diákjával és máshogy, ha a 30-as éveiben járó férfi tanár a diáklánnyal. Holott a társadalmi veszélyesség – például egy befolyásolható személy hatalmi helyzetből való manipulatív, szexuális kihasználása – mindkét esetben egyformán valósul meg.

A szexuális bűnelkövetők általában – így a női elkövetők is – heterogén csoportot alkotnak az elkövetés motivációja, a cselekmény jellege és az áldozatok körét illetően is. Az alacsony elemszámok ellenére ez a sokféleség adja meg a létjogosultságát annak, hogy a jelenség megértéséhez támpontokat nyújtó tipológiákat állítsunk fel. Van néhány olyan jellemző, azonban, ami a nemzetközi kutatások alapján az elkövetők többségénél megfigyelhető.

Az egyik ilyen kiemelten fontos jellemző, a rendezetlen gyermekkori családi háttér, illetve hogy szinte minden női elkövető maga is áldozata volt szexuális abúzusnak, ezen belül is magas arányban családon belüli szexuális bántalmazásnak. Az áldozati körhöz való viszony szinte minden tipológiában megjelenik, mint differenciáló tényező, összességében azonban elmondható, hogy a női szexuális elkövetők áldozatai között nagyarányú a 18 éven aluliak aránya. Általános jellemzőik továbbá a rossz coping stratégiák, a kapcsolatteremtési problémák, a problémás alkohol- vagy kábítószer-használat, illetve a személyiségzavarok gyakori előfordulása.²³

Az általános jellemzők kapcsán fontos lehet leszögezni, hogy a férfi elkövetőkhöz képesti jelentős különbség, hogy a női bűnelkövetők áldozati köre elsősorban 18 éven aluli, míg a férfiaknál elsősorban felnőtt nő. További fontos különbség, hogy az elkövetői magatartásban gyakran meghatározó szerepe van a kényszer – elsősorban férfi partner általi nyomás – jelenlétének. Ez nem általánosítható, sokkal inkább egy elkülöníthető alcsoport jellemzője. Mégis a női elkövetés egy jellemzőjeként kell hivatkozni rá, hiszen a férfiak esetében gyakorlatilag nem értelmezhető ez a jelenség (ez ugyanis nem egyezik meg a tettestárs vagy a csoportnyomás fogalmával).

A női szexoffender tipológiák

A női szexuális elkövetők kapcsán fontos megemlíteni Matthews és munkatársai kutatását.²⁴ Vizsgálatukban mélyinterjúkkal, esettanulmányokkal és pszichológiai tesztekkel 16 elkövetőt vizsgáltak. Tipológiájukban a következő három, felnőtt nőkre vonatkozó elkövetői kört különböztették meg.

²³ Vandiver, M. D., Kercher, G. (2004): i. m. 122 o.; Gannon, T., Rose, M. R., Ward, T. (2010); Giguere, R., Bumby, K. (2007): i. m. 5. o.

²⁴ Matthews, J. K. – Matthews, R. – Speltz, K. (1991): Female Sexual Offenders: A typology. In: Patton, Michael Quinn (szerk.): *Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation*.

1. A férfiak által kikényszerített (*Male-coerced offender*) elkövetői körre alapvetően a dependens személyiség jellemző, gyakran abuzált gyermekkori háttérrel. Párkapcsolataik jellemzően rosszak, általános bennük a szóbeli és fizikai agresszió, de tartanak az elhagyatástól és az egyedüllétől. Tettük mögött jellemzően a férfi partner nyomása – általában az elhagyással való zsarolás – áll. A bűncselekményt a férfi partner társaként, gyakran saját gyermek ellen követi el.
2. Átörökített elkövetői minta (*intergenerationally predisposed offender*): Az ebbe a kategóriába sorolt elkövetőket tipikusan az egyedüli elkövetői magatartás jellemzi, az áldozati kör jellemzően saját vagy családon belüli más gyermek. Jellemző, hogy az elkövető maga is családon belüli szexuális abúzus áldozata volt, így bűncselekményében mintegy megismétli az általa megélt és „átörökített” abúzust.

A tanár/szerető (*teacher/lover offender*) típus esetében nem jellemező az erőszakos magatartás, az elkövetők alapvetően valós érzelmek melletti szexuális kapcsolatként fogják fel a fiatalokkal való viszonyt, nem bűncselekményként értelmezve azt. Az elkövetői körben gyakori az abuzált háttér, rendezetlen családi viszonyok, melyre a sivár és következetlen családi interakciók, sokszor érzelmileg megközelíthetetlen apakép jellemző. A cselekmények mögött sok esetben a felnőtt férfiakal való kapcsolat kialakításának kudarcai rejlenek.²⁵

Matthews és munkatársai kutatásának szakmai értéke annak mélységében rejlik, vizsgálatuk, így annak eredményeinek limitációját is az alacsony elemszám adja. Az általuk felvázolt főbb megállapítások és elkövetői jellemzők mindezek ellenére a legtöbb női szexuális bűnelkövetővel foglalkozó kutatásban és a rájuk épülő további tipológiákban is visszaköszönek.

A téma egyik legnagyobb empirikus háttérrel rendelkező vizsgálatát Vandiver és Kercher végezte, 471 regisztrált texasi női elkövető adatainak ki-elemzésével. Vizsgálatukban központi nyilvántartási rendszerekből kinyert bűnügyi adatok alapján állították fel áldozati és elkövetői karaktereken alapuló tipológiájukat.²⁶ Vandiver és Kercher kutatásaira alapozva (mintegy annak teszteléséeként) 2007-ben Sandler és Freeman készített hasonló metódussal egy vizsgálatot New York-i bűnügyi nyilvántartási adatokból kiindulva.²⁷ Mintájukban 390 regisztrált elkövető adatai szerepeltek, így ez szintén egy „erősebb” empirikus háttérrel bíró kutatásnak minősül. A két kutatás vizsgálati értéke tehát a nagy elemszámból fakad, hátránya azonban, hogy az elkövetői motivációra nem tud mélyebb magyarázóerőt mutatni, a felhasznált adatok köre kizárólag a központi adatbázisokból kinyerhető információkra épül. Ezen nyilvántartási rendszerekből azonban nem volt kiolvasható, hogy egyedül, vagy férfi elkövető bűntársaként, annak nyomására követték-e el a bűncselekményt, ami viszont a kategóriák érdemi értelmezését nehezíti, holott a mintájuk közel 25%-át ez kör

25 Matthews, J. K., Matthews, R., Speltz, K. (1991): i. m. 208–209. o.

26 Vandiver, M. D., Kercher, G. (2004): i. m. 122. o.

27 Sandler, J. C. – Freeman, N. (2007): Typology of Female Sex Offenders: A Test of Vandiver and Kercher J. *Sex Abuse*, Vol. 19, No. 2. 73–89. o.

teszi ki. Ez egyben felhívja a figyelmet a Vandiver and Kercher kutatásainak korlátaira is.

Összességében azonban a két vizsgálat módszertana alapjaiban megegyezik. A feltárt típusok között van némi megfeleltethetőség (az alább közölt táblázatban ezen megfeleltethetőségeket egymás alatt, szaggatott vonallal elválasztva jelöltük), ugyanakkor az eredményeik az elkövetői magatartás mögött álló indokok mentén mégis eltérőek.

Vandiver és Kercher	<i>Heteroszexuális gondoskodó</i>	<ul style="list-style-type: none"> • legnagyobb népességű csoport • elsősorban férfi áldozatok
Sandler és Freeman	<i>Korlátozott kriminalitású hebefil</i>	<ul style="list-style-type: none"> • az elkövető és áldozat között jelentős korkülönbség • jellemzően gyermek-, fiatalkorú áldozatok
Vandiver és Kercher	<i>Gyermekeket szexuálisan kizsákmányoló fiatal felnőttek</i>	<ul style="list-style-type: none"> • fiatal felnőtt elkövetők, kisgyermekkorú áldozatok
Sandler és Freeman	<i>Fiatal felnőtt gyermekmoleztálók</i>	<ul style="list-style-type: none"> • jellemzően saját hozzátartozó (férfi, nő egyaránt) elleni elkövetés
Vandiver és Kercher Texas	<i>Nem kriminális homoszexuális</i>	<ul style="list-style-type: none"> • erőszakos jelleg nélküli elkövetők • áldozataik fiatalkorú nők
	<i>Szexuális ragadozók</i>	<ul style="list-style-type: none"> • áldozatuk elsősorban kiskorú férfi • más bűncselekményekben gyakran érintettek • a visszaesés ezen csoportban a legnagyobb arányú
	<i>Kriminális homoszexuális</i>	<ul style="list-style-type: none"> • áldozatuk jelentős része nőnemű gyermek • bűncselekményük elsősorban nem szexuális erőszak, hanem egyéb szexuális bűncselekmény (prostitúció, kerítés stb.) • kiterjedt kriminális háttér jellemzi őket
	<i>Agresszív homoszexuális elkövetők</i>	<ul style="list-style-type: none"> • a legkisebb népességű csoport • az áldozatok felnőtt, az elkövetők ismeretségi köréből (korábbi párkapcsolatok) származó nők
Sandler és Freeman New York	<i>Kiterjedt kriminalitású hebefil</i>	<ul style="list-style-type: none"> • jellemzőjük a kiterjedt kriminális háttér • elsősorban férfi áldozati kör • áldozat és elkövető között kisebb korkülönbség, így még maga az elkövető is fiatal
	<i>Magas kockázatú krónikus elkövetők</i>	<ul style="list-style-type: none"> • kiterjedt kriminalitás, magas visszaesési arány • legnagyobb korkülönbség áldozat és elkövető között • (átlagosan 30-as éveiben járó elkövető, 6 év alatti gyermek áldozat)
	<i>Idősebb, nem habituális elkövetők</i>	<ul style="list-style-type: none"> • nem jellemző a kriminális előélet • az áldozat kiskorú, míg az elkövető idősebb korosztályba tartozik (50 év fölötti)
	<i>Homoszexuális gyermekmoleztáló</i>	<ul style="list-style-type: none"> • szinte kizárólagosan női áldozatok • középkorú elkövető (40–45 év körüli), kisgyermekkorú áldozat • nem ritka a kriminális előélet megléte

Alacsony elemszámmal, ám széleskörű szemléletmóddal közelít a téma felé Theresa A. Gannon, Mariamne R. Rose, és Tony Ward kutatása is, amiben a háttér-faktorok, a motiváció és az elkövetés jellegét számba vevő leíró modell felállítását tűzték ki célul. Vizsgálatukban a szexuális bűncselekmények elkövetésének folyamatait magyarázzák, alapvetően jellemző elkövetői útvonalakat vázolva fel.²⁸

A kutatás 22 nő bevonásával készült, alapvetően tehát kvalitatív módszereken alapul. Elméleti modelljükben három fő blokkra bontva vizsgálták az elkövetői jellegét, mely egyben a bűnelkövetés egymásra épülő szakaszait is jelenti. Az egyes szakaszokban megjelenő különbségek és eltérő útvonalak adják az elkövetői tipológiájuk alapját. Az első szakaszban azon háttérfaktorokat vizsgálják, melyek a bűncselekménnyel kapcsolatos rizikótényezők lehetnek, így a családi hátteret, a gyermekkori abúzust, a szocializációs deficiteket stb. A modell második blokkjában az elkövetést megelőző fázis tényezőit veszik alapul, mely leginkább az elkövetői célokból (a tulajdonképpeni motivációból) és az elkövetés tervszerűségéből (előre eltervezett vagy ad hoc jellegű) áll. A modell harmadik blokkja pedig a tényleges elkövetői magatartás jellegét, illetve az elkövetett bűncselekmény egyénre gyakorolt hatását veszi alapul.

Ahogy már említettük, Gannon és munkatársai kutatása alapvetően kvalitatív módszereken alapul, így a felvázolt modell inkább egy elemzési keret, értelmezési metódus, ilyenformán nem hasonlítható a fentebb vázolt statisztikai modellekhez. A vizsgálat mögött nem áll több száz fős elemszám, ellenben mélyebb információkat nyújt az egyén és cselekmény megértéséhez.

A tipológia egyik legfontosabb eleme az elkövetői *motiváció és tervszerűség* definiálása. A motivációban alapvetően három fő irányt különítettek el: a szexuális örömszerzést, az érzelmi intimitást és az instrumentális célokat (például pénzszerzés). A tervszerűség esetében szintén három kategóriát különböztettek meg. Az első az explicit típus, mely esetében az elkövető részéről átgondolt, részletes tervezés előzi meg a bűncselekményt, a második pedig az implicit típus, mely esetén az elkövető részéről nincs vagy nem tudatos a tervezés. A harmadik kategória az irányított, kényszerített (*directed*) tervezés, ahol valójában nem a női elkövető, hanem a társtettes férfi lesz az, aki valamilyen módon felelős a bűncselekmény előkészítésért.

A modell harmadik egysége a *tényleges elkövetői magatartást* vizsgálja. A fentiekben vázolt eltérő célokból és tervezettségéből kiindulva az elkövetői magatartást alapvetően az áldozati kör és az erőszak alkalmazásának jellege, mértéke határozza meg, melyek alapján négy lehetséges típust különböztettek meg.

1. Akaratlagos gondoskodó (*Maternal Approach*): A típus esetében jellemző az áldozathoz fűződő érzelmi viszony, kötődés. Az elkövetés szándékos, tudatos, nem akarja elkerülni annak bekövetkezését. Viselkedésében inkább kényszerítés, mint a nyílt agresszivitás jellemző.
2. Elkerülő gondoskodó (*Maternal Avoidant*): A típus esetében szintén jellemző az áldozathoz fűződő érzelmi viszony, gyakran családi kapcsolat vagy

28 Gannon, T., Rose, M. R., Ward, T. (2010)

egyéb gondoskodó, felügyelői szerep. Különbőség a fentiekkel szemben az elkövető arra irányuló egyértelmű szándéka, hogy a bűncselekményt elkerülje. Inkább kényszerítő, zsaroló, mint erőszakos elkövetői mód jellemzi.

3. Akaratlagos agresszív (*Agressive Approach*): A típus legáltalánosabb jellemzője az agresszív, nyílt erőszakos elkövetői mód.
4. Akaratlagos opportunista (*Operationalised Approach*): Az elkövető szükségnek tartja a bűncselekményt, valami más, vagy magasabb rendű cél elérése érdekében (például anyagi javak vagy más előnyök megszerzése).

Az elemzés három szintjének vizsgálata alapján megállapították, hogy a rossz családi körülmények, a gyermekkori abúzus – tehát a rizikótényezők – általánosságban és közel egyforma szinten vannak jelen a vizsgált csoportnál. Tehát a *háttértényezők*, amelyeket a kutatás első szakaszában vizsgáltak, alapvetően nem magyarázzák az eltérő elkövetői utakat. Megragadható különbségeket inkább a *célok, a terwszerúség* és a fent bemutatott *elkövetői magatartásokban* lehet felfedezni.

Az elemzésük mindhárom szintjét együtt értékelve végül három fő kategóriát különböztettek meg, ami a tipológiájuk fő egységeit is jelenti.

1. Tervezett-akaratlagos (*Explicit Approach*): A meginterjúváltak fele tartozik ebbe a kategóriába. A típust gondos tervezés, előre megfontolt szándék jellemzi. Az elkövető akarja a bűncselekményt, kifejezett célja annak elkövetése. Az áldozati kör és a motiváció alapján azonban két altípus különböztethető meg felnőtt és gyermek elleni elkövetők szerint.
 - A *felnőtt elleni elkövető* áldozati köre elsősorban vele egykorú nőkből áll. Elkövetési magatartása agresszív, erőszakos, kriminális háttérben nagyarányú a társult (nem szexuális) bűncselekmények köre. Motivációja elsősorban érzelmi, így az áldozat megalázása, a bosszú a cél (leginkább agresszív elkövetés által), de megjelennek instrumentális célok (vagyon vagy egyéb előnyök megszerzése) is.
 - A *gyermekelleni elkövető* típus áldozati köre elsősorban női gyermekekből áll. A felnőttek elleni elkövetőkkel szemben azonban ezen csoport esetén sokkal kevésbé jellemző a társult bűncselekmények köre, és a bűncselekmény elkövetési módja is kevésbé agresszív. Motivációjukban a szexuális örömszerzés, illetve az érzelmi intimitás elérése áll.
2. Kényszerített-elkerülő (*Directed Avoidant*): A minta kevesebb, mint harmada tartozik ebbe a típusba. Az ide sorolt elkövető jellemzően önmaga által inkább elkerülné a bűncselekményt; dependens típus, általában tettestárs (férfi partner, házastárs, élettárs) hatása, kényszerítése áll az elkövetés háttérben. Az áldozati kör leggyakrabban nő nemű saját gyermek vagy rokon. Társult bűncselekmények szempontjából összességében alacsony kiterjedésű kriminalitás jellemzi. Lényegében megfeleltethető a Matthewsék által is leírt férfiak által kényszerített kategóriának.
3. Nem tudatos-tervezetlen (*Implicit Disorganised*): A minta megközelítőleg ötödét teszi ki. Az elkövetői célok sokfélék lehetnek, lényege, hogy az elkövetésben nincs tervezettség vagy tudatosság. Az elkövetőt alacsony

önkontroll, magas fokú impulzivitás, ebből kifolyólag gyakran agresszív elkövetési mód és a társult bűncselekmények széles köre jellemzi.

Fontos megjegyezni, hogy a fenti három kategórián túl volt egy beazonosíthatatlan csoport is, amely ugyan a kategorizálás szempontjából nem releváns, ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy ezek a típusok nem letisztultak és nehezen beazonosíthatóak, ezáltal fenntartásokkal kezelendők. Mindennek ellenére a Gannon és társai által felállított leíró módszertan a későbbi tipológiáknak is kellő szakmai alapot nyújtott.

Összegzés

A női bűnelkövetés eltérő mivolta mögött magyarázatként felmerülhet a cselekményük veszélyességének, erkölcsi súlyosságának megítélésében lévő kulturális tényezők különbségei, illetve a nőekkel szembeni – általánosan megengedőbb – társadalmi attitűdök is, amelyek kihatással vannak az elkövető és az áldozat felelősségének megítélésére.

Ugyanakkor a férfi és a női szexuális bűnelkövetők tipológiáit látva feltűnhet a kategóriák közötti hasonlóság, ami kapcsán felmerül a kérdés, hogy valóban eltérő csoportokat sikerült-e azonosítani a vizsgálatok során? Ennek alátámasztása vagy cáfolata hosszú és széleskörű empirikus vizsgálatot igényelne, ugyanakkor ennek hiányában, a vizsgált elméleteket és saját korábbi kutatásunk tapasztalatait is látva úgy tűnhet, hogy a szexuális bűnelkövetők nemre való tekintet nélkül hasonló csoportokba rendezhetőek, s csupán a tipológiákon belüli kategóriák belső arányai tolódnak el. Könnyen elképzelhető, hogy a különböző nemű bűnelkövetők tipológiáiban vizsgált tényezők – mint előélet, célok, motivációk, tervszerűség, erőszakosság, kényszerítettség stb. – megragadott eltérései nem immanensek, nem ezen tényezők valós és beazonosítható különbségeit rejtik, hanem pusztán az elkövető nőiségéből vagy férfi mivoltából adódnak.

Jelen tanulmányunk célja elsősorban a témára vonatkozó elméleti háttér néhány aspektusának felvázolása volt. Ezen belül is elsősorban azon kutatások bemutatására törekedtünk, melyek a bűnelkövetők motivációjára, az elkövetett bűncselekmény jellegére alapozó tipológiájukban az eredmények alkalmazott használatát is segíthetik. A női elkövetők alacsony elemszáma azonban a téma tudományos feldolgozottságára is kihatással van, így jellemzően csak erős limitációkkal értelmezhető kutatási anyagok születtek. Ezen tipológiáknak általánosíthatósága így korlátozott, ugyanakkor látni kell, ahhoz, hogy a jövőben hatékony, megalapozott kockázatkezelési programokat lehessen kidolgozni, továbbra is szükség van az etiológiai kutatásokra, mert ezáltal lehet empirikus alapokra helyezni a kezelési beavatkozásokat a női elkövetők vonatkozásában is.

Irodalomjegyzék

- Drexler Bernadett – Somogyvári Mihály:** A szexuális bűnt elkövetők hazai vizsgálata büntetés-végrehajtási statisztikák alapján. *Belügyi Szemle*, 2015. 3. 65–96. o.
- Galloway, Sarah – Houston, Julia:** *Sexual Offending and Mental Health: Multidisciplinary Management in the Community*. Jessica Kingsley Publishers, 2008.
- Gannon, Theresa – Rose, Mariamne R. – Ward, Tony:** Pathways to female sexual offending: approach or avoidance? *Psychology, Crime & Law*, Vol. 16, Issue 5, 2010. 359–380. o.
- Giguere, Rachel – Bumby, Kurt:** *Female Sex Offenders*. Center for Sex Offender Management, 2007. 1–2. o.
- Larimer, Mary E. – Palmer, S. Rebekka – Marlatt, G. Alan:** Relapse Prevention. An Overview of Marlatt's Cognitive-Behavioral Model. *Alcohol Research & Health*, Vol. 23, No. 2, 1999. 151–160. o.
- Matthews, Jane Kinder- Matthews, Ruth – Speltz, Kathleen:** Female Sexual Offenders: A typology. In: Patton, Michael Quinn (szerk.): *Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation*. 1991. 199–223. o.
- O'Reilly, Gary – Carr, Alan:** A review of theoretical models of sexual offending. In: O'reilly, Gary, Marshall, L., Carr, Alan (szerk.): *The Handbook of Clinical Intervention with Young People who Sexually Abuse*. Brunner – Routledge, Sussex, 2004. 36–62. o.
- Pregunné Puskás Gyöngyi:** A szexuális bűnelkövetők terápiás kezelésének tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle*, 2011. 1. 37–52. o.
- Raskó Gabriella:** *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- Sandler, Jeffrey C. – Freeman, Naomi:** Typology of Female Sex Offenders: A Test of Vandiver and Kercher J. *Sex Abuse*, Vol. 19, No. 2, 2007. 73–89 o.
- Stathopoulos, Mary:** *The exception that proves the rule. Female sex offending and the gendered nature of sexual violence*. Australian Centre For The Study Of Sexual Assault, 2014.
- Tamási Erzsébet:** Nemek és bűnözés. In: *Kriminológia-Szakkriminológia*. (Szerk. Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Korinek László, Lévay Miklós.) Complex Kiadó, Budapest, 2006. 554–556. o.
- Vandiver, M. Donna – Kercher, Glen:** Offender and Victim Characteristics of Registered Female Sexual Offenders in Texas: A Proposed Typology of Female Sexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, Vol. 16, No. 2, 2004. 122. o.
- Vandiver, M. Donna – Teske, Raymond:** Juvenile female and male sex offenders: a comparison of offender, victim, and judicial processing characteristics. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2006 (2), 148–165. o.
- Ward, Tony – Beech, Anthony:** An integrated theory of sexual offending. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 11 (1), 2006. 44–63. o.
- Ward, Tony – Gannon, A. Theresa:** Rehabilitation, etiology, and self-regulation: The comprehensive good lives model of treatment for sexual offenders. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 11 (1), 2006. 77–94. o.
- Ward, Tony – Purvis, Mayumi – Devilly, J. Grant:** Relapse Prevention: Theory and Practice. In: Kemshall, Hazel, McIvor, Gill: *Managing Sex Offender Risk*. Research Highlights in Social Work, No. 46, 2004. 187–209. o.

Egyéb irodalmak

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról